

Az orvosi biotechnológiai mesterképzés megfeleltetése
az Európai Unió új társadalmi kihívásainak
a Pécsi Tudományegyetemen és a Debreceni Egyetemen

Azonosító szám: TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0011

Az orvosi biotechnológiai mesterképzés megfeleltetése
az Európai Unió új társadalmi kihívásainak
a Pécsi Tudományegyetemen és a Debreceni Egyetemen

Azonosító szám: TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0011

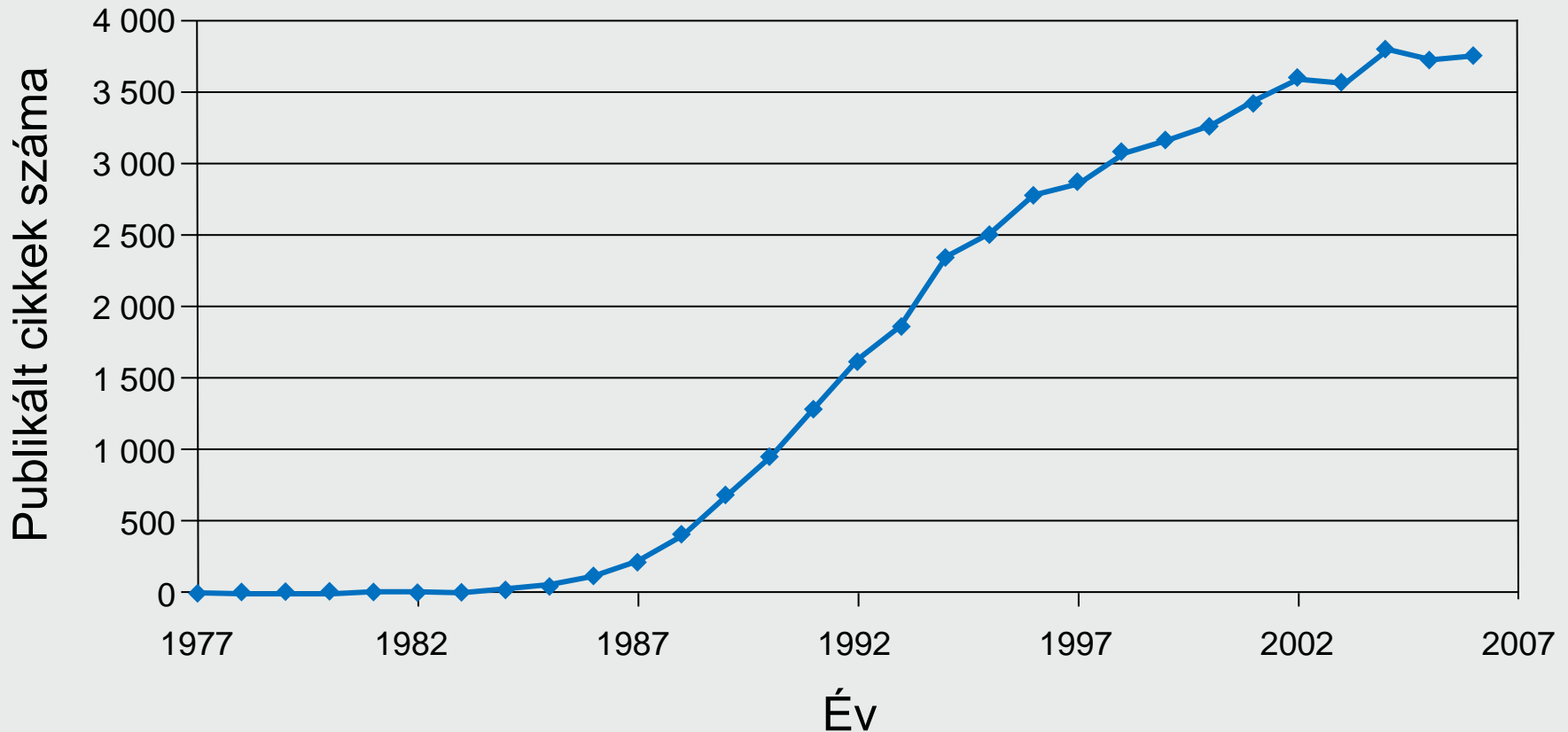

Berki Tímea és Boldizsár Ferenc
Jelátvitel

BEVEZETÉS 1.

Történet

- Ez első tudományos cikk, ami specifikusan a jelátvitel kifejezést tartalmazta, 1972-ben jelent meg a MEDLINE adatbázisában.
- Az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején jelentek meg nagy számban azok a tudományos cikkek, amik kimondottan jelátviteli folyamatokkal foglalkoznak.

Jelátvitel

- A jelátvitel (signal transduction) elnevezés a „transduce” szóból származik, aminek jelentése „átvezet”
- A biológiában a jelátvitel az a folyamat, amikor az extacelluláris jelátviteli molekulák membrán receptorokat aktiválnak, amik az intracelluláris jelátviteli molekulákat válasz adására serkentik
- A külső és a belső környezet sejtszintű érzékelése szintén a jelátvitelen alapul

Sejt kommunikációs útvonalak

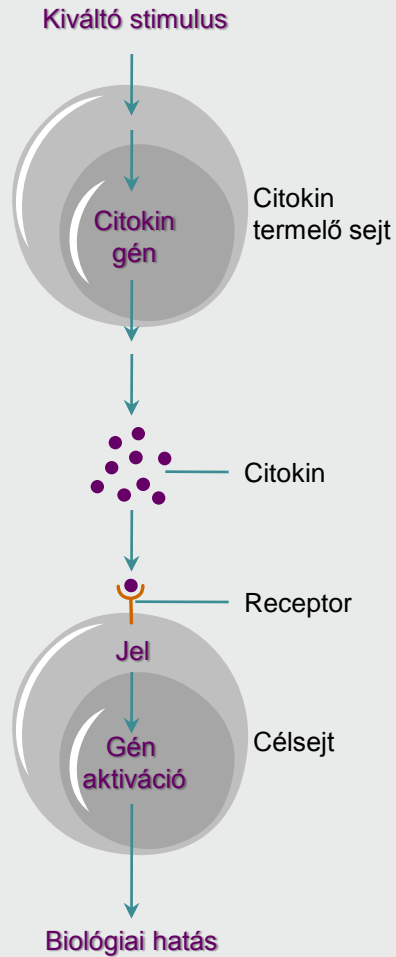
A sejtek, amik egymással kommunikálnak egymáshoz viszonyítva közel vagy távol is elhelyezkedhetnek:

- Helyi szabályozók: citokinek, kemokinek
- Neurotranszmisszió: acetilkolin
- Hormon: szteroid és peptid

A sejtek direkt kapcsolatok révén is képesek kommunikálni:

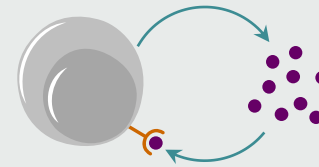
- Sejt-junkciókon keresztül, ami a citoplazma folytonosságát biztosítja
- Adhézións molekulákon keresztül

Sejt kommunikációs útvonalak

Autokrin folyamat

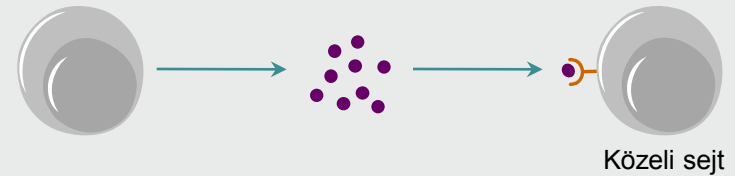
Citokin termelő sejt

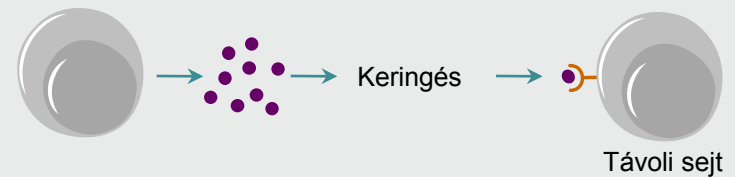
Célsejt

Citokin termelő sejt

Parakrin folyamat

Endokrin folyamat

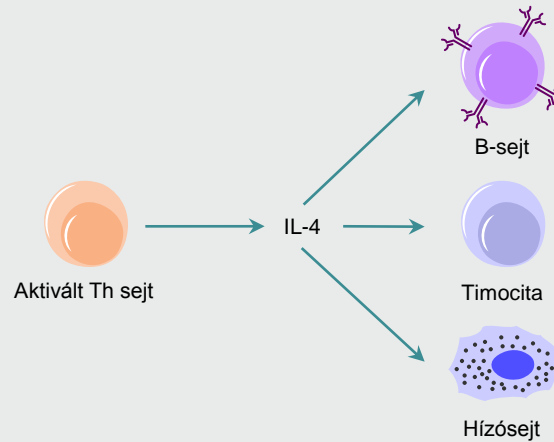

A citokinek hatásmechanizmusai

Pleiotropia

Egy citokin különböző hatásokat indukál különböző célsejteken.

Citokin termelő sejt

Hatás

Aktiváció
Proliferáció
Differenciáció

Proliferáció

Proliferáció

Redundancia

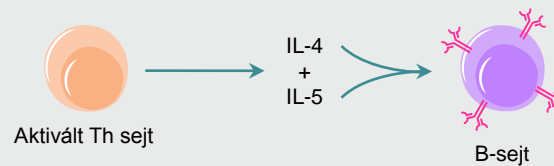
Több citokin hasonló hatást fejt ki a célsejtre.

Proliferáció

Szinergia

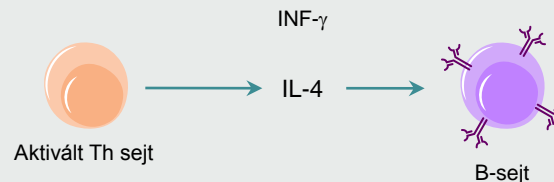
Két citokin együttes hatása erősebb, mint az additív hatásuk.

IgE osztály váltást indukál

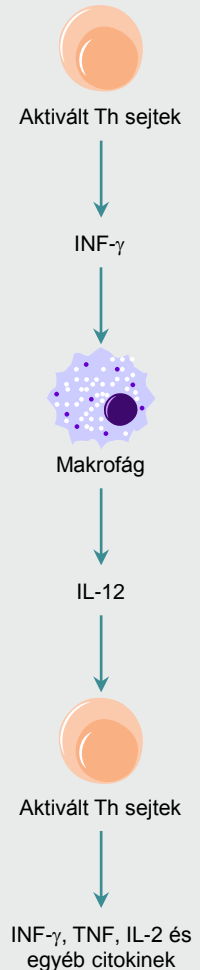
Antagonizmus

Egy citokin gátolja a másik citokin hatását.

Gátolja az IL4 indukálta IgE osztályváltást

A kaszkád kezdete

Extracelluláris jelátviteli molekulák

- Hormonok (pl. melatonin)
- Növekedési faktorok (pl. epidermális növekedési faktor)
- Extracelluláris mátrix komponensek (pl. fibronektin)
- Citokinek (pl. interferon- γ)
- Kemokinek (pl. RANTES)
- Neurotranszmitterek (pl. acetilkolin, neuropeptidek: endorfin, kis molekulák: szerotonin, dopamin)
- Neurotrofinok (pl. idegnövekedési faktor)
- Aktív oxigén intermedierek és más töltéssel rendelkező molekulák

A jelátvitel három szakasza

Recepció

- Messengerek (ligand) kötődése a receptorhoz
- Receptor aktiváció, konformáció változás, kaszkád indítása

Transzdukció

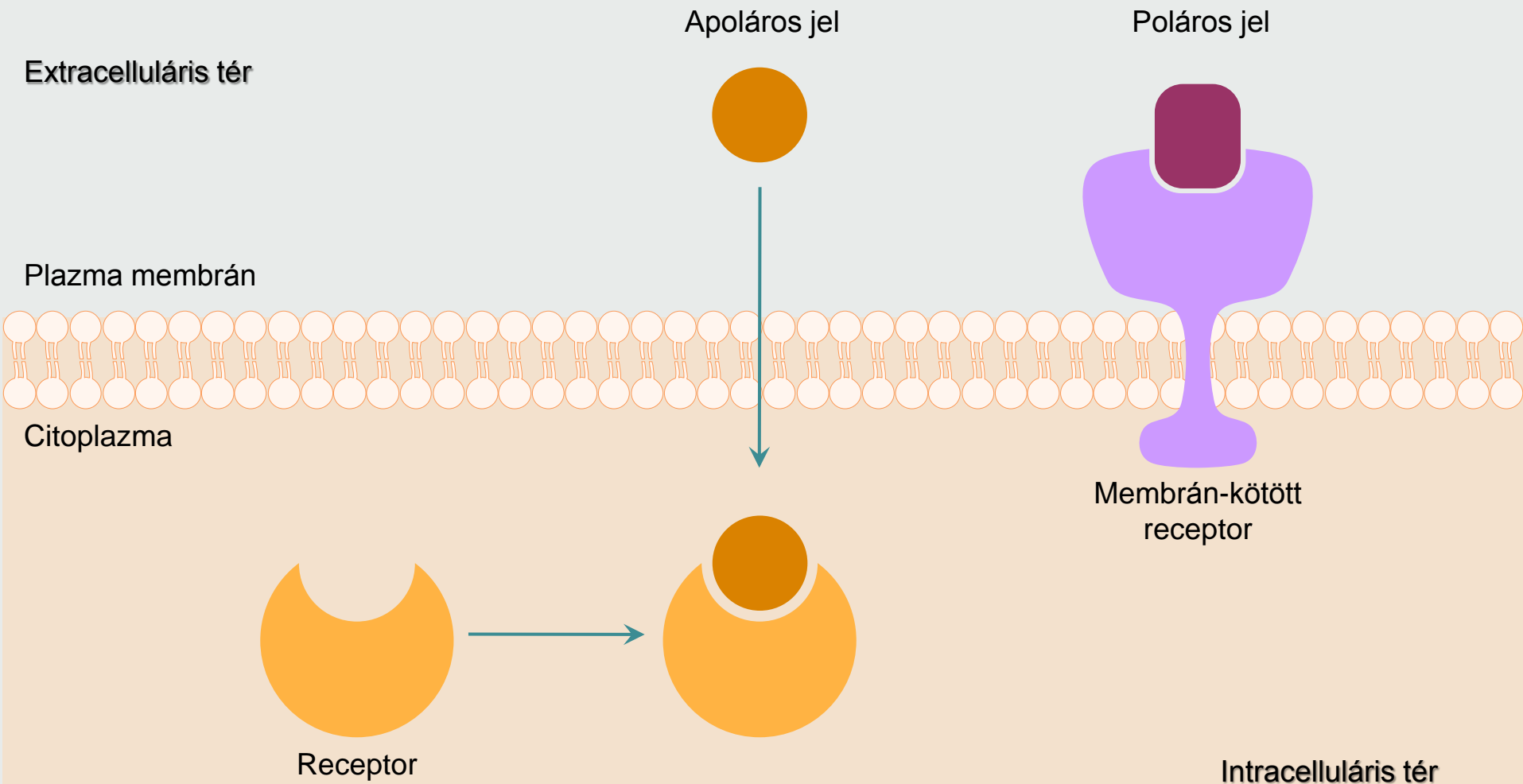
- További fehérjék aktiválása fehérje foszforiláció által:
  - Fehérje kináz
  - Fehérje foszfatáz
- Másodlagos messengerek:
  - Ciklikus AMP
  - Ca^{2+} /IP3

Válasz

A válasz jellemzői

- A jel változást hoz létre a sejtben, vagy megváltoztatja a DNS-expressziót a sejtmagban, vagy enzimek aktivitását változtatja meg, amik átrendezik a citoszkeletont stb.
- A folyamat milliszekundumokig (ion áram), percekig (fehérje- és lipid mediált kinázok kaszkádja), órákig, vagy napokig (gén expresszió) tarthat.
- A jel amplifikálódik - egy hormon hatására adott válaszban 10^8 molekula vesz részt.
- Számos betegség hátterében a jelátviteli útvonalak defektusa áll pl. diabétesz, szívbetegségek, autoimmun betegségek és tumorok, ami a jelátvitel biológiában és orvostudományban betöltött szerepének fontosságát hangsúlyozza.

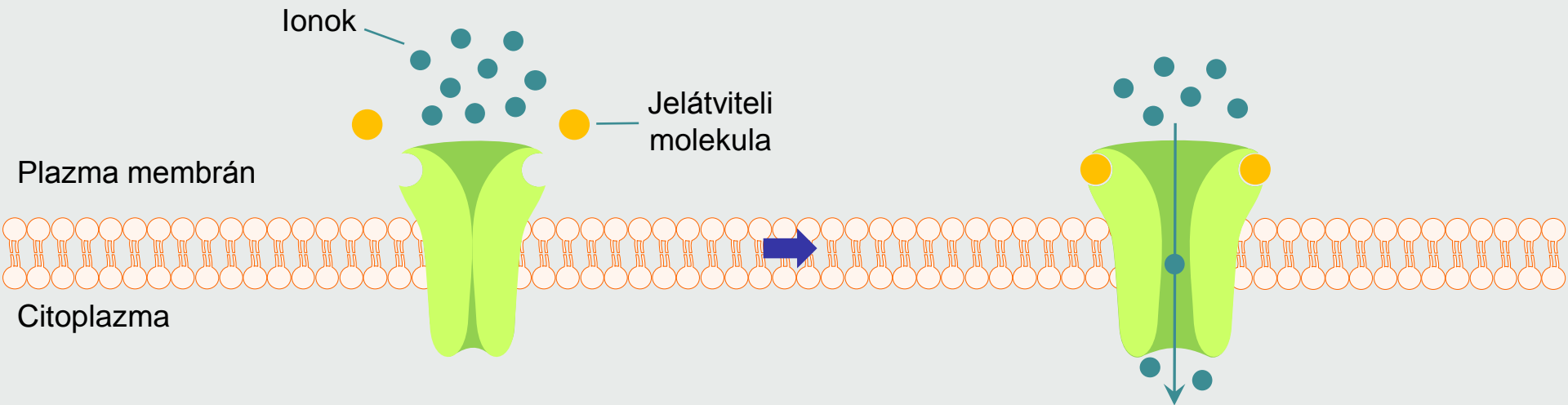
A receptorok fő típusai

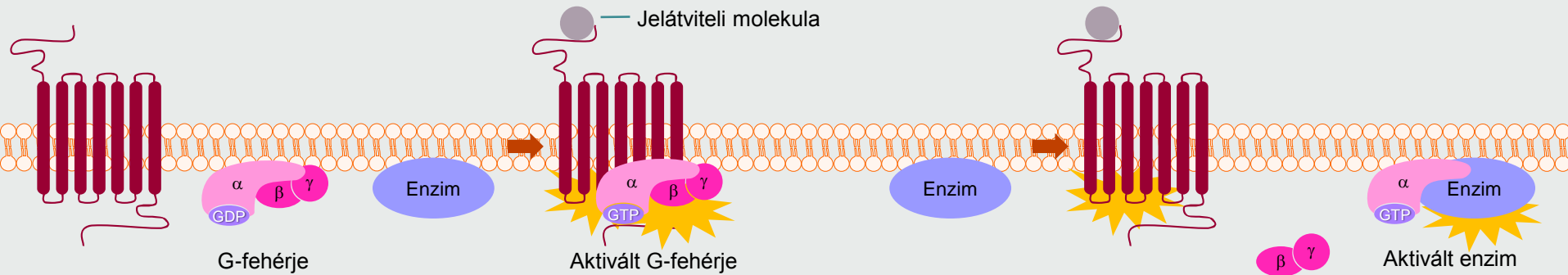
A sejtfelszíni receptorok

- Ligand- függő ioncsatornák: pl. acetilkolin nikotin receptora
- G- fehérje kapcsolt receptorok: guanin nukleotid kötő fehérjék (G-fehérjék) molekula kicserélők, amik GTP-kötött állapotban aktívak, GDP kötött állapotban inaktívak, inaktiválásukat az intrinszik GTPáz végzi (pl. acetilkolin muszkarin receptora)
- Enzim-kötött receptorok: pl. inzulin receptor, T-sejt receptor
- Integrinek
- Toll-like receptorok

Ligand-függő ion csatornák

7-transzmembrán receptorok

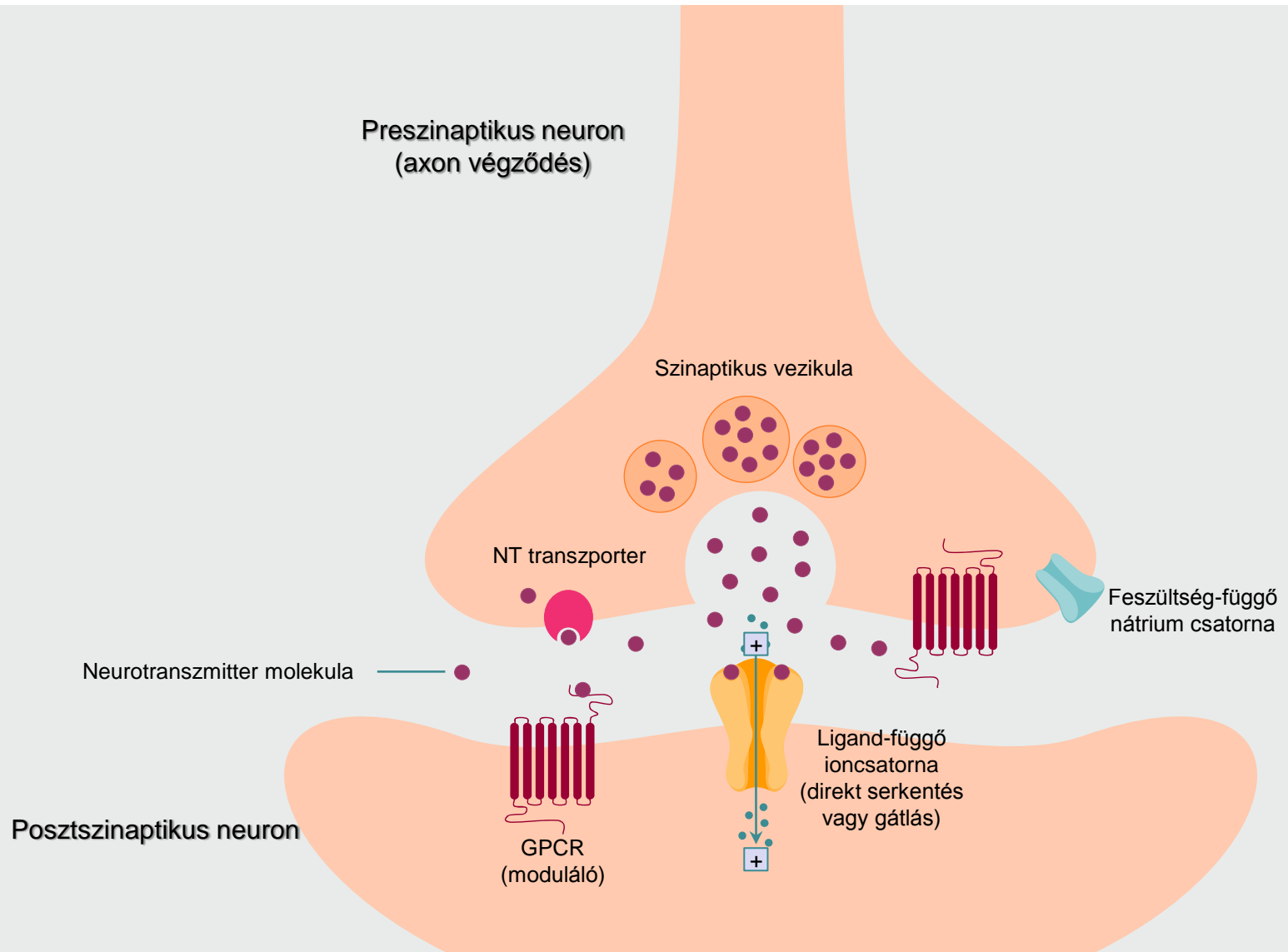

A neurotranszmisszió mechanizmusa

- A szinaptikus vezikulák neurotranszmittereket (NT) tartalmaznak és szabadítanak fel. Felszabadítás során a vezikulák membránja fuzionál a külső sejtmembránnal.
- A neurotranszmitter molekulák átjutnak a szinaptikus résen és a posztzinaptikus neuronok receptoraihoz kötődnek, amik ligand-függő ioncsatornák és G-fehérje kapcsolt receptorok lehetnek.
- A G-fehérje kapcsolt receptorok a preszinaptikus neuronok axon végződésén módosítják a feszültség-függő ioncsatornák funkcióját és modulálják a neurotranszmitter felszabadulását.
- Neurotranszmitter transzporterek távolítják el a neurotranszmitter molekulákat a szinaptikus résből, amiket ezt követően újból felvehetnek a vezikulák

Neurotranszmisszió

Az enzim receptorok két típusa

